

תשרי התשע"ב

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

ברית בין הבתרים

לפרשת לך לך (מעובד משיעור של הרב יעקב מדן ראש ישיבת הר עציון)

שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים, שנאמר: וירק את חניכיו ילידי ביתו. ושמואל אמר: מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה, שנאמר: במה אדע כי אירשנה. ורבי יוחנן אמר: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר: תן לי הנפש והרכוש קח לך".

3. רש"י בשמות י"ב, מ"א:

"שלושים שנה וארבע מאות שנה - בין הכל. משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה, משהיה לו זרע לאברהם נתקיים 'כי גר יהיה זרעך', ושלושים שנה היו משנגזרה גזירת בין הבתרים עד שנולד יצחק".

4. הרמב"ן:

"ולכן חשש אברהם פן יהיה בירושת הארץ תנאי המעשים אף על פי שאמר לו פעמים (לעיל יב ז, יג טו) לזרעך אתן את הארץ הזאת, כי עתה לא יגזור המתנה כאשר גזר לו זרע, ולכן אמר במה אדע כי אירשנה:

ואינו כשאלת "מה אות" (מ"ב כ ח), וגם הקדוש ברוך הוא לא עשה עמו כשאר האותות להראות לו אות או מופת בדבר נפלא, אבל בקש אברהם שידע ידיעה אמיתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למנעה מהם, או שמא יעשו הכוננים תשובה ויקיים בהם רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתון להאביד ושב הגוי ההוא מרעתו ונחמתי על הרעה (ירמיה יח ז). והקדוש ברוך הוא כרת עמו ברית שיירשנה על כל פנים"

5. בבראשית רבה מד:

"במה אדע? רבי חייא ברבי חנינה אמר: לא כקורא תגר, אלא אמר לו 'באיזו זכות'. אמר לו: בכפרות שאני נותן לבניך".

6. רש"י:

עגלה משלשת - , (ב"ר) שלשה עגלים רמז לג' פרים פר יוהכ"פ ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה ועז משלשת - רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר חטאת יחיד ואיל משלש - אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד ותור וגוזל - תור ובן יונה

7. הסברו של הרב מדן לדברי של רבי אבהו:

1. בראשית פרק ט"ו:

א אחר הדברים האלה, היה דבר-יהוה אל-אברם, במחזה, לאמר: אל-תירא אברם, אנכי מגן לך--שכרך, הרבה מאד. ב ויאמר אברם, אדני יהוה מה-תתן-לי, ואנכי, הולך עירי; ובן-משק ביתי, הוא דמשק אליעזר. ג ויאמר אברם--הן לי, לא נתתה זרע; והנה בן-ביתי, יורש אתי. ד והנה דבר-יהוה אליו לאמר, לא יירשך זה: כי-אם אשר יצא ממעיך, הוא יירשך. ה ויוצא אתו החוצה, ויאמר הבט-נא השמימה וספר הכוכבים--אם-תוכל, לספר אתם; ויאמר לו, כה יהיה זרעך. ו והאמו, ביהוה; ויחשבה לו, צדקה. ז ויאמר, אליו: אני יהוה, אשר הוצאתיך מאור פשדים--לתת לך את-הארץ הזאת, לרשתה. ח ויאמר: אדני יהוה, במה אדע כי איך-שנה. ט ויאמר אליו, קחה לי עגלה משלשת, ועז משלשת, ואיל משלש; ותרו, וגוזל. י ויקח-לו את-כל-אלה, ויבחר אתם בתוך, ויתן איש-בתרו, לקראת רעהו; ואת-הצפור, לא בחר. יא וירד העיט, על-הפגרים; וישב אתם, אברם. יב ויהי השמש לבוא, ותדמה נפלה על-אברם; והנה אימה חשכה גדלה, נפלת עליו. יג ויאמר לאברם, ידע תדע כי-גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום, וענו אתם--ארבע מאות, שנה. יד וגם את-הגוי אשר יעבדו, דן אנכי; ואחרי-כן יצאו, ברכש גדול. טו ואתה תבוא אל-אבתיך, בשלום: תקבר, בשיבה טובה. טז ודור רביעי, ישובו הנה: כי לא-שלם עון האמרי, עד-הנה. יז ויהי השמש באה, ועלטה היה; והנה תנור עשן, ולפיד אש, אשר עבר, בין הגזרים האלה. יח ביום ההוא, כרת יהוה את-אברם--ברית לאמר: לזרעך, נתתי את-הארץ הזאת, מנהר מצרים, עד-הנהר הגדל נהר-פרת. יט את-הקניני, ואת-הקנזי, ואת, הקדמני. כ ואת-החתי ואת-הפרזי, ואת-הרפאים. כא ואת-האמרי, ואת-הכנעני, ואת-הגרגשי, ואת-היבوسی. {ס}

2. הגמרא בנדרים דף לב ע"א:

"אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני

אפשר שחז"ל פקפקו בצדקת מטרתה של המלחמה שאברהם יצא אליה - הצלת מלכות סדום מידי של כדלעומר, והם לא ראו בה הצדקה מספיקה לסיכון נפשם של ילדי ביתו. ואם תאמר - מה להם לחז"ל ולנפשם של אותם נוכרים ועבדים שניהלו את צאנו של אברהם, הרי שהיא הנותנת: חז"ל מעמידים אותנו על כך שאותם עבדים היו תלמידי חכמים ומקיימי מצוות, ואליעזר היה דולה ומשקה אותם מתורת אברהם רבו. אנשים אלו - אסור היה לאברהם לסכן אותם לשווא. מדוע, אפוא, לא באו חז"ל וטענו על אברהם עצמו, שסיכן אף את עצמו במלחמה זו? התשובה לשאלה זו ברורה: לא הרי סיכון שנוטל האדם על עצמו כהרי סיכון שהוא דורש מאחרים להסתכן, ואפילו הם עבדיו. אברהם נטל את הסיכון על עצמו כדי להציל את קרובו, לוט, ובכך קיים את מצות "ומבשרך לא תתעלם". הייתה לו מחויבות מיוחדת ללוט, בן אחיו שנשרף על קידוש השם כשהחליט לקבל עליו את א-לוקי אברהם. אך לוט לא היה קרובם ולא היה ידים של רועי אברהם ועבדיו. ההיפך הוא הנכון: הוא היה יריבם המושבע. לאברהם לא הייתה כל זכות לסכן אותם למען הצלתו.

8. בראשית רבה מ"ד, ט: "ריש לקיש בשם בר קפרא אמר: בן משק ביתי - בר ביתי הוא אליעזר, שעל ידו רדפתי מלכים עד דמשק. ואליעזר היה שמו, שנאמר 'יורק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות', מנין אליעזר הוה 'ח וג' מאות'."

9. בראשית פרק י"ד: "וַיִּשְׁמַע אַבְרָם, כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו; וַיִּרְקַ אֶת-חֲנִיכָיו וְיָלְדֵי בֵיתוֹ, שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת, וַיִּרְדְּף, עַד-דָּן. וַיִּחַלֶּק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו, וַיִּפְּס; וַיִּרְדְּפֶם, עַד-חֹבֶבָה, אֲשֶׁר מִשְׁמָאל, לְדַמְשֶׁק."

10. שופטים פרק ז: "וַיְהִי, בַּלַּיְלָה הַהוּא, וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה, קוּם כֹּד בַּמַּחֲנֶה: כִּי נִתְּתִיו, בְּיָדְךָ. וְאַם-יָרָא אֶתְּךָ, לְרַדְתָּ--כֹּד אֶתְּךָ וּפְרָךְ נַעֲרָךְ, אֶל-הַמַּחֲנֶה. וְאַ וְשָׁמַעְתָּ, מֵה-יְדַבְּרוּ, וְאַחַר תִּחְזַקְנָה יְדֵיךָ, וַיִּרְדְּף בַּמַּחֲנֶה; וַיִּכֶד הוּא וּפְרָךְ נַעֲרוֹ, אֶל-קִצְהַ חַמְשִׁים אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה."

11. וַיְהִי כַשְׁמַע גְּדַעוֹן אֶת-מִסְפַּר הַחֹלֹם, וְאֶת-שִׁבְרוֹ--וַיִּשְׁתַּחֲוּ; וַיִּשָּׁב, אֶל-מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר קוּמוּ, כִּי-נָתַן יְהוָה בְּיָדְכֶם אֶת-מַחֲנֶה מְדָן. וַיִּחַץ אֶת-שְׁלֹשׁ-מֵאוֹת הָאִישׁ, שְׁלֹשָׁה רְאשִׁים; וַיִּתֵּן שׁוֹפְרוֹת בְּיַד-כָּל־כַּדִּים וְכַדִּים רִיקִים, וְלַפְדִּים בְּתוֹךְ הַכַּדִּים. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, מִמֶּנִּי תִרְאוּ וְכֹן תַּעֲשׂוּ; וְהִנֵּה אֲנִי כֹא בַקִּצְהַ הַמַּחֲנֶה, וְהִנֵּה כֹאֲשֶׁר-אֶעֱשֶׂה כֹן תַּעֲשׂוּ. וַיִּחַץ וַיִּתְּקַעְתִּי, בְּשׁוֹפְרוֹת--אֲנִי, וְכָל-אֲשֶׁר אִתִּי; וַיִּתְּקַעְתֶּם בְּשׁוֹפְרוֹת גַּם-אִתְּכֶם, סְבִיבוֹת כָּל-הַמַּחֲנֶה, וַאֲמַרְתֶּם, לִיהוָה וְלַגְּדַעוֹן. {פ} וַיִּבֹא גְדַעוֹן וּמֵאֵה-אִישׁ אֲשֶׁר-אִתּוֹ בַּקִּצְהַ הַמַּחֲנֶה, רֹאשׁ הָאֲשֻׁמְרֹת הַתִּיכּוֹנָה--אֵךְ הִקִּים הַקִּימוּ, אֶת-הַשְּׂמָרִים; וַיִּתְּקַעוּ, בְּשׁוֹפְרוֹת, וַנִּפּוֹץ הַכַּדִּים, אֲשֶׁר בְּיָדְכֶם. כ וַיִּתְּקַעוּ שְׁלֹשֶׁת הָרְאשִׁים בְּשׁוֹפְרוֹת, וַיִּשְׁבְּרוּ הַכַּדִּים, וַיִּחְזְקוּ בְיַד-שְׂמֹאוֹלִים בְּלַפְדִּים, וּבְיַד-יְמִינֵם הַשׁוֹפְרוֹת לְתַקּוֹעַ; וַיִּקְרָאוּ, חֲרָב לִיהוָה וְלַגְּדַעוֹן. כֹּא וַיַּעֲמְדוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ, סְבִיב לַמַּחֲנֶה; וַיִּרְץ כָּל-הַמַּחֲנֶה וַיִּרְעוּ, וַיִּנְיִסוּ (וַיִּנְוִסוּ). כֹּב וַיִּתְּקַעוּ, שְׁלֹשׁ-מֵאוֹת הַשׁוֹפְרוֹת, וַיִּשַׁם יְהוָה אֶת חֲרָב אִישׁ בְּרַעְהוּ, וּבְכָל-הַמַּחֲנֶה; וַיִּנְס הַמַּחֲנֶה עַד-בֵּית הַשְּׁטָח, צְרַחְתָּה--עַד שַׁפְת־אֶבֶל

מחולָה, על-טֹבַת. כֹּג וַיִּצְעַק אִישׁ-יִשְׂרָאֵל מִנִּפְתְּלֵי וּמִן-אֲשֶׁר, וּמִן-כָּל-מְנַשֶּׁה; וַיִּרְדְּפוּ, אַחֲרָי מְדָן.

יח וַיֹּאמֶר, אֶל-זָבַח וְאֶל-צִלְמֵנֶה, אֵיפֹה הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר הִרְגַתֶּם בְּתַבּוּר; וַיֹּאמְרוּ, כְּמוֹךְ כְּמוֹהֶם, אַחַד, כְּתָאֵר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ. יט וַיֹּאמֶר, אַחִי בְּנֵי-אֲמִי הֵם; חִי-יְהִינָה, לוֹ הַחַיִּתִּים אוֹתָם--לֹא הִרְגַתִּי, אֶתְכֶם.

11. רש"י בנדרים: "תן לי הנפש והרכוש קח לך - ולא היה לו לעשות כן שהיה לו לגיירם" הר"ן בנדרים: "שנאמר תן לי הנפש - ואברהם אבינו נתנם לו ואילו עכבן שלעצמו היה מכניסן תחת כנפי השכינה"

12. הרב יואל בן נון: "שיטתו של הרב - רבי יוחנן - היא צדו השני של המטבע של שיטתו של התלמיד - רבי אבהו. ההנחה שהייתה הצדקה להציל את אנשי סדום משביים ומעבדותם קשורה קשר הדוק עם ההנחה שניתן היה לגיירם ולהכניסם תחת כנפי השכינה. לשם מטרה כזו - ראוי היה גם לתלמידי חכמים, כילידי ביתו של אברהם, להסתכן ולהציל את לוט ואת סדום עמו. אך אם אברהם החליט למשוך ידיו מאנשי סדום ומלוט, ולשלחם אל רשעתם הקודמת - אין כל טעם של אמת במלחמתו, ואין היא אלא אנגריא בתלמידי חכמים."

13. בראשית י"ג, יד-יז: "וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו - שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם, צפנה ונגבה וקדמה וימה: כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם: ושמת את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה: קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה."

14. רש"י מביא אותם: "עמק השווה - שהושוו כל המלכים למנות את אברם למלך עליהם"

15. שופטים ח', כב: "משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך, כי הושעתנו מכף מדין."

16. בראשית יד ט"ז-כ"ד: "טז וַיִּשָּׁב, אֶת-כָּל-הַרְכָּשׁ; וְגַם אֶת-לוֹט אַחִיו וּרְכָשׁוֹ הַשִּׁיב, וְגַם אֶת-הַנְּשִׁים וְאֶת-הָעַם. יז וַיֵּצֵא מֶלֶךְ-סְדֹם, לִקְרָאתוֹ, אַחֲרָי שׁוּבוּ מִהַכּוֹת אֶת-כְּדָרְלַעַמֶּר, וְאֶת-הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ--אֶל-עֶמֶק שְׁוֵה, הוּא עֶמֶק הַמֶּלֶךְ. יח וּמִלְכֵי-צִדְק מֶלֶךְ שְׁלֹם, הוֹצִיָא לָחֵם וְנֵי; וְהוּא כֹהֵן, לְאֵל עֲלִיוֹן. יט וַיְבָרַכְהוּ, וַיֹּאמֶר: בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיוֹן, קִנְה שְׂמִים וְאָרֶץ. כ וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיוֹן, אֲשֶׁר-מִגֵּן צְרִיךְ בְּיָדְךָ; וַיִּתֵּן-לוֹ מַעֲשֶׂר, מִכָּל-כֹּא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-סְדֹם, אֶל-אַבְרָם: תָּן-לִי הַנֶּפֶשׁ, וְהַרְכָּשׁ קַח-לְךָ. כב וַיֹּאמֶר אַבְרָם, אֶל-מֶלֶךְ סְדֹם: הִרְמִיתִי יְדֵי אֶל-יְהוָה אֵל עֲלִיוֹן, קִנְה שְׂמִים וְאָרֶץ. כג אִם-מַחֲוֹט וְעַד שְׁרוֹץ-נַעַל, וְאִם-אֶקַח מִכָּל-אֲשֶׁר-לְךָ; וְלֹא תֹאמַר, אֲנִי הִעֲשֵׂרְתִי אֶת-אַבְרָם. כד בְּלַעֲדִי, רַק אֲשֶׁר אֶכְלוּ הַנְּעָרִים, וְחֶלֶק הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר הִלְכוּ אִתִּי: עָנַר אֲשַׁפֵּל וּמִמָּרָא, הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם. {ס}